

غزنی، بستر تمدن شرق اسلامی

مجموعه مقالات

(جلد دوم)

(به مناسبت انتخاب غزنی به عنوان
پایتخت فرهنگی جهان اسلام)

شکوه غزنین

(گذری به تاریخ و فرهنگ و غوریان)

نویسندگان:

دکتر مصطفی خرمی

دکتر عبدالحکیم محمدی (کاظمی)

دکتر سیدعلی نقی میرحسینی

تهران، ۱۳۹۳

سرشناسه	کتاب: محمدفاضل، ۱۳۴۱-
عنوان و نام پدیدآور	عربی، ستر در شرق اسلامی: مجموعه مقالات (به مناسبت انتخاب غزنی به عنوان پایتخت فرهنگ جهان اسلام) / نویسندگان محمدفاضل کیانی، شکوت علی محمدی شاری، محمدعلی شتخار آریانا؛ تهیه کننده مجمع فرهنگی علما و طلاب جاغوری.
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه شاران، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	ج. ۳
شابک	دوره: 5-84-6580-600-78 / ۳۰۰۰۰ ریال: ج. ۱: 7-80-6580-600-978؛ ۳۰۰۰۰۰ ریال: ج. ۲: 4-81-6580-600-978
وضعیت فهرست نویسی	فیبا.
یادداشت	نویسندگان جلد دوم مصطفی خرمی، عبدالحکیم محمدی (کاظمی)، سیدعلی نقی میر حسینی.
یادداشت	: کتابنامه.
مندرجات	ج. ۱. سیمای غزنی در منظومه های تاریخ آریانا. - ج. ۲. سوره غزنین (گذری به تاریخ غزنیان و غوریان).
عنوان دیگر	: مجموعه مقالات (به مناسبت انتخاب غزنی به عنوان پایتخت فرهنگ جهان اسلام).
موضوع	: غزنی.
شناسه افزوده	: محمدی شاری، شوکت علی، ۱۳۴۸-
شناسه افزوده	: افتخاری آریانا پور، محمدعلی، ۱۳۳۱-
شناسه افزوده	: مجمع علماء و طلاب جاغوری (افغانستان).
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ک ۹ / ۳۷۵ DS
رده بندی دیویی	: ۹۵۸/۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۴۵۱۴۵۱

مؤسسه انتشارات عرفان

- غزنی بستر تمدن شرق اسلامی (مجموعه مقالات؛ جلد دوم)
- «به مناسبت انتخاب غزنی به پایتخت فرهنگی جهان اسلام»
- تهیه کننده: مجمع فرهنگی علماء اسلام افغانستان
- نویسندگان: دکتر مصطفی خزّمی، دکتر عبدالکیم محمدی (کاظمی)، دکتر سیدعلی نقی میرحسینی
- ویراستار: مؤسسه انتشارات عرفان
- طرح جلد: باسم الرسام
- حروفچینی و صفحه‌آرایی: حروفچینی هُما (امید سیدکاظمی)
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مجتمع چاپ طیف‌نگار
- نوبت چاپ: چاپ اول، ۱۳۹۳
- شمارگان: ۲۰۰۰ جلد
- قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان
- نشانی: تهران، خیابان سمیه، بین چهارراه دکتر مفتح و خیابان رامسر، پلاک ۱۸، طبقه سوم، واحد ۶
- تلفن: ۸۸۳۰۰۲۴۵ فاکس: ۸۸۱۱۰۵۳
- کابل، چوک دهبوری، چهارراه شهید، کتاب‌فروشی مؤسسه انتشارات عرفان
- تلفن: ۷۹۹۳۴۹۷۲۷ - ۰۰۹۳
- شابک (جلد ۲): ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۸۰-۸۱-۴
- شابک (دوره): ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۸۰-۸۴-۵

حق چاپ در ایران و افغانستان برای ناشر محفوظ است

ketaberfan.persianblog.ir

ketaberfan@yahoo.com

این کتاب، با حمایت مالی معاونت فرهنگی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به چاپ رسیده است

فهرست مطالب

۱۵	پیشگفتار (متر مصطفی خرمی)
	فصل نخست: سه نگارش در تاریخ غزنویان [۱۹]
۲۱	نگارش یکم: غزنه و غزنویان در گذر تاریخ
۲۱	سرآغاز
۲۲	اهمیت پژوهش
۲۲	پیشینه پژوهش
۲۴	مفهوم‌شناسی واژه «غزنه» یا «غزنین»
۲۶	موقعیت جغرافیایی غزنین
۲۷	تاریخچه غزنین
۲۹	سلسله غزنویان از آغاز تا انجام
۳۰	یکم. ریشه‌های دولت غزنوی
۳۲	دوم. «عصر طلائی» سلسله غزنویان
۳۵	سوم. ضعف زودرس و کاستی‌ها
۳۹	چهارم. سقوط موقت سلطنت غزنوی
۴۰	پنجم. عصر امنیت و ثبات نسبی
۴۰	ششم. عصر فروپاشی و سقوط امپراتوری غزنوی
۴۲	هفتم. مهمترین عوامل شهرت و شوکت غزنویان
۴۳	هشتم. مهمترین علل زوال و سقوط امپراتوری غزنوی
۴۳	الف. عوامل داخلی
۴۴	ب. عوامل خارجی
۴۵	نتیجه‌گیری
۴۶	کتابنامه
۴۹	نگارش دوم: فتوحات غزنویان در هند؛ عوامل، انگیزه‌ها و پیامدها
۴۹	سرسخن
۵۰	اهمیت پژوهش

۵۰	پیشینه پژوهش.....
۵۲	عوامل و انگیزه‌های هجوم غزنویان به شبه‌قاره هند.....
۵۳	فتوحات غزنویان و دیدگاه‌ها.....
۵۴	یکم. دیدگاه موافق و اکثریت.....
۵۵	دوم. دیدگاه مخالف و اقلیت.....
۵۵	سوم. دیدگاه مخالفان معاصر.....
۵۶	آغاز فتوحات غزنویان در شبه‌قاره هند.....
۵۶	الف. عصر آغازین.....
۵۹	ب. عصر میانی.....
۵۹	گ. پیش از فتحات در زمان سلطان محمود.....
۶۶	ج. عصر پایانی.....
۶۶	فتوحات غزنویان پس از مرگ محمود.....
۶۷	الف. فتحات سلطان مسعود.....
۶۸	ب. فتوحات پس از مسعود.....
۷۰	ویژگی‌های مهم فتوحات غزنویان در هند.....
۷۰	الف. عدم استقرار در هند.....
۷۰	ب. انگیزه‌های مهم اقتصادی.....
۷۱	دیگر لشکرکشی‌های محمود، به شبه‌قاره.....
۷۱	یکم. لشکرکشی محمود به مولتان.....
۷۲	دوم. سرکوب حاکم خضدار.....
۷۲	سوم. سرکوب افغان‌ها.....
۷۲	چهارم. یورش به منصوره.....
۷۴	پنجم. حمله دوم به مولتان.....
۷۴	ششم. سرکوب راهزنان جت.....
۷۵	پیآمدهای فتوحات غزنویان در هند.....
۷۶	نتیجه‌گیری.....
۷۹	کتابنامه.....
۸۱	نگارش سوم: بازتاب اوضاع اجتماعی عصر غزنوی، در تاریخ بیهقی.....
۸۱	آغازینه.....
۸۲	اهمیت پژوهش.....
۸۳	پیشینه پژوهش.....
۸۴	اهداف پژوهش.....
۸۴	کلیات و مفاهیم.....
۸۴	مفهوم‌شناسی.....
۸۴	الف. اجتماعی.....
۸۵	ب. اوضاع.....

ج. غزنه یا غزنین.....	۸۵
د. غزنویان.....	۸۶
نگاهی به کتاب «تاریخ بیهقی».....	۸۷
الف. ساختار.....	۸۷
ب. محتوا.....	۸۹
نگاهی به زندگی و آثار بیهقی.....	۹۰
بازتاب اوضاع اجتماعی غزنویان در تاریخ بیهقی.....	۹۳
الف. تشکیلات اداری غزنویان در تاریخ بیهقی.....	۹۳
یکم. وراثت.....	۹۴
دو. دیوان‌ها.....	۹۵
ب. ا. د. جشن‌ها و محافل.....	۹۷
یک. عیده.....	۹۷
۱. عید فطر.....	۹۷
۲. عید قربان.....	۹۷
دوم. جشن‌ها.....	۹۸
۱. جشن نوروز.....	۹۸
۲. جشن مهرگان.....	۹۸
۳. جشن سده.....	۹۹
۴. جشن کلوخ‌انداز!.....	۱۰۱
سوم. محافل و مجالس.....	۱۰۱
۱) شعر و شنود درباری.....	۱۰۱
۲) شعر و شنود در جمع مستان.....	۱۰۲
ج. آیین‌ها و رسم و رواج‌ها.....	۱۰۲
د. ورزش‌ها (ریاضت‌ها).....	۱۰۶
ه. شغل‌های عصر غزنوی.....	۱۰۸
و. انحرافات و مفاصد اجتماعی عصر غزنوی.....	۱۱۲
یکم. شراب‌خواری.....	۱۱۳
دوم. غلامبارگی.....	۱۱۴
سوم. لغت‌گرایی (سکس).....	۱۱۸
چهارم. اسراف و تجمل‌گرایی.....	۱۱۹
علل شیوع انحرافات اخلاقی-اجتماعی در جامعه عصر غزنوی.....	۱۱۹
۱. اصل تقدم خواست شاهان.....	۱۲۰
۲. عدم اطاعت از شریعت.....	۱۲۱
۳. پیروی از باورهای آبابی اباحی‌گری.....	۱۲۱
۴. فراگیری انحرافات.....	۱۲۱
۵. ناکارآمدی عالمان دین.....	۱۲۱

۱۲۲	۶. شهرت عیب‌کش!.....
۱۲۲	نتیجه‌گیری.....
۱۲۴	کتابنامه.....

بخش دوم: سه نوشتار در تاریخ غوریان [۱۲۷]

۱۲۹	نوشتار اول: بررسی ورود اسلام به «سرزمین غور».....
۱۲۹	اشاره.....
۱۳۰	موقعیت جغرافیایی سرزمین غور.....
۱۳۱	اهمیت پژوهش در تاریخ غوریان.....
۱۳۲	بررسی منابع تاریخی غور و غوریان.....
۱۳۳	ورود اسلام در خراسان و بررسی ورود آن، به «سرزمین غور».....
۱۴۲	انکار سبب اسلام (ع) سوی مردم غور.....
۱۴۶	بررسی انگاره ورود اسلام توسط محمود.....
۱۴۶	علل ادعای مسلمان شدن غوریان توسط محمود.....
۱۴۶	الف. شرایط فرهنگی و اجتماعی خاص حاکم بر افغانستان!.....
۱۴۷	ب. ادعای برخی منابع.....
۱۴۸	یکم. منابع تاریخی عصر غزنویان.....
۱۵۲	دوم. منابع جغرافیایی.....
۱۵۵	سوم. استناد تک‌بعدی به ادعای عتبی.....
۱۵۶	ج. پیشینه نگاه غزنویان به غوریان.....
۱۵۷	د. توان دفاعی غوریان.....
۱۵۸	ه. عدم اطاعت غوریان از غزنویان.....
۱۵۹	و. راه زنی.....
۱۵۹	ز. انتقال اسلام به غور.....
۱۶۰	ح. اختلافات داخلی غوریان.....
۱۶۳	نتیجه.....
۱۶۵	کتابنامه.....
۱۶۷	نوشتار دوم: تاریخ سیاسی-اجتماعی غوریان.....
۱۶۷	سخن آغازین.....
۱۶۸	هویت مشترک غور تاریخی و هزارستان امروزی.....
۱۷۰	یکم. عصر باشکوه سرزمین غور و سلسله غوریان.....
۱۷۱	دوم. عصر پیداری «غور و غرجهستان» (هزارستان).....
۱۷۴	شناسایی سرزمین غور و سلسله غوریان.....
۱۷۴	غور؛ جغرافیای غلط‌انداز.....
۱۷۶	سلسله غوریان.....

۱۷۷	الف. عصر سکوت و خاموشی!
۱۷۷	یکم. غوریان پیش از اسلام
۱۷۸	دوم. غوریان پس از اسلام
۱۸۱	ب. عصر بیداری و شهرت
۱۸۱	یکم. غوریان پس از ظهور غزنویان
۱۸۴	دوم. اوج گیری قدرت غوریان
۱۹۹	سوم. افول غوریان
۲۰۳	چهارم. پایان کار غوریان!
۲۰۶	نتیجه
۲۰۸	کتابنامه
۲۱۱	نوشتار سوم - حیات سیاسی - اجتماعی غوریان در هند
۲۱۱	اشاره
۲۱۲	نخستین سخن
۲۱۳	تفاوت مهم دیدگاه سیاسی، غوریان و غزنویان در هند!
۲۱۵	نگاهی گذرا به تاریخ غوریان
۲۱۷	حیات سیاسی غوریان هند
۲۱۷	تقسیم بندی جوزجانی
۲۱۷	الف. غوریان فیروزکوه
۲۱۷	ب. غوریان بامیان
۲۱۸	ج. غوریان غزنین
۲۱۸	د. غوریان هند (یا سلاطین معزی هند)
۲۱۹	مشروعیت سیاسی غلام شاهان هند
۲۲۳	دوره های تاریخ سیاسی غوریان هند
۲۲۳	دوره نخست: عصر اقتدار
۲۲۴	دوره دوم: عصر ملوک الطوائفی
۲۲۷	دوره سوم: عصر یکپارچگی
۲۲۷	جانشینان شمس الدین
۲۳۰	فتوحات غوریان و گسترش قلمرو مسلمانان در هند
۲۳۸	بررسی اوج گیری و افول فتوحات هند، در عصر غوریان
۲۴۰	علل اوج گیری و افول غوریان در هند
۲۴۱	یکم. انعطاف پذیری و عدم تعصب غوریان هند!
۲۴۲	دوم. همدلی و همکاری غوریان و غلام شاهان
۲۴۸	افول و سقوط غوریان هند!
۲۴۹	الف. علل اجتماعی
۲۵۰	ب. اخلاق سلاطین

۲۵۱	ج. نظام اقتصادی مبتنی بر «اقطاع»
۲۵۳	د. تهدیدهای خارجی
۲۵۵	خدمات فرهنگی و اجتماعی غوریان در هند
۲۵۷	یکم. ساخت مراکز عمومی
۲۵۷	مساجد
۲۶۱	دوم. تأسیس مراکز بهداشتی، خدماتی و اجتماعی
۲۶۱	۱. بلغور خانه
۲۶۱	۲. مارستان (بیمارستان)
۲۶۲	۳. حوض و نهر
۲۶۳	د. ا. ازده‌های اداری و حکومتی غوریان هند
۲۶۳	ف. کاخ‌ها
۲۶۴	ب. حصارها
۲۶۴	ب. کلا. ویژه کاخ‌ها
۲۶۵	د. بنر گذاری «الامن» ها
۲۶۶	چهارم. مدارس مراکز علمی عهد غوریان هند
۲۶۷	یکم. مهم‌ترین درس عصر غوریان هند
۲۶۸	دوم. مواد درسی در عصر غوریان هند
۲۶۸	علوم و فنون عهد غوریان هند
۲۶۸	الف. غوریان و انتقال علوم اسلامی به هند
۲۷۱	ب. دانش‌های عصر غوریان
۲۷۲	یکم. دانش فقه
۲۷۳	دوم. دانش ادبیات
۲۷۷	سوم. علم منطق و فلسفه
۲۷۷	چهارم. علم طب
۲۷۸	پنجم. دانش تاریخ
۲۸۱	ششم. علم کلام
۲۸۲	هفتم. تصوف و عرفان
۲۸۵	سوم. آثار عرفانی و اخلاقی عصر غوریان هند
۲۸۶	نتیجه‌گیری
۲۸۸	کتابنامه

بخش سوم: سه قلم با غزنویان و اسماعیلیان [۲۹۱]

۲۹۳	قلم اول: اوضاع سیاسی و نظامی بلخ، در عصر غزنویان
۲۹۳	چکیده
۲۹۳	تعریف مفاهیم
۲۹۳	یکم. بلخ
۲۹۷	دوم. غزنویان

۲۹۸	الف. عصر نفوذ و قدرت یابی
۲۹۸	ب. دوره اقتدار و امپراتوری
۲۹۸	ج. دوره زوال و فروپاشی
۳۰۰	اهمیت حفظ بلخ برای غزنویان
۳۰۰	یکم. بعد سیاسی و سوق الجیشی
۳۰۱	دوم. رونق تجارت و صادرات
۳۰۳	سوم. محیط و آب و هوای مطلوب
۳۰۳	چهارم. مرکز باغ‌ها و باغستان‌ها
۳۰۷	بلخ در عصر غزنویان
۳۰۷	الف. بلخ در عصر آلپتگین (متوفای ۳۵۲ ق.)
۳۰۹	ب. بلخ در عهد ابومنصور سبکتگین (۳۸۷-۳۶۶ ق / ۹۹۷-۹۷۷ م)
۳۱۰	ج. بلخ در زمان معاد بن سبکتگین (۳۸۸-۳۸۷ ق / ۹۹۸-۹۹۷ م)
۳۱۱	د. بلخ در دوره سنجر بن محمود بن سبکتگین (۴۲۱-۳۸۸ ق / ۱۰۳۰-۹۹۸ م)
۳۲۲	دولت‌های خراج‌گرفته
۳۲۲	یکم. آل فریغون گوزنانا، بنی جبار
۳۲۴	دوم. مأمونیان خوارزم
۳۲۵	سوم. فرمانروایان چغانیان و خت
۳۲۵	چهارم. شارهای غرجستان
۳۲۷	ه. بلخ در عصر امیر محمد بن محمود سبکتگین (۴۲۱-۴۳۲ ق / ۱۰۳۰ و ۱۰۴۱ م)
۳۲۹	و. بلخ در عهد امیر ابوسعید مسعود بن محمد (۴۳۲-۴۲۱ ق / ۱۰۳۰-۹۸۸ م)
۳۳۴	جنگ‌ها و سفرها
۳۴۲	فرجام کار امیر مسعود
۳۴۳	سلاطین بعدی غزنوی، و آرزوی دوباره بلخ
۳۴۴	الف. بلخ در عصر مودود بن مسعود (۴۴۰-۴۳۲ ق / ۱۰۴۸-۴۱۱ م)
۳۴۵	ب. بلخ در عهد عبدالرشید بن محمود (۴۴۳-۴۴۰ ق / ۱۰۵۲-۱۰۴۹ م)
۳۴۶	ج. بلخ در زمان فرخزاد بن مسعود (۴۵۱-۴۴۳ ق / ۱۰۵۹-۱۰۵۲ م)
۳۴۷	د. بلخ در دوره ابراهیم بن مسعود (۴۹۲-۴۵۱ ق / ۱۰۹۹-۱۰۵۹ م)
۳۴۸	جنگ‌گاه‌های غزنویان در بلخ
۳۵۱	آیین رزم در عصر غزنویان
۳۵۱	الف. نوع چینش سپاه هنگام جنگ
۳۵۲	ب. وسایل و ابزار جنگ
۳۵۲	درباریان بلخی غزنویان
۳۵۵	نتیجه‌گیری
۳۵۷	کتابنامه
۳۶۱	قلم دوم: اسماعیلیان هند، از آغاز تا افول غزنویان
۳۶۱	چکیده

۳۶۲	 سخن نخست
۳۶۲	 نفوذ شیعیان به شبه‌قاره
۳۶۴	 موضع غزنویان در برابر شیعیان
۳۸۱	 اسماعیلیان در یک نگاه
۳۸۴	 پیشینه اسماعیلیان در شبه‌قاره هند
۳۸۸	 دلایل هجرت اسماعیلیان به شبه‌قاره هند
۳۸۹	 حامیان اسماعیلیان هند
۳۸۹	 خلفای فاطمی مصر
۳۹۰	 داعیان دولتمرد صلیحی یمن
۳۹۱	 ۲. دایان اسماعیلی نزاری الموت
۳۹۳	 جغرافیای انسانی اسماعیلیان هند
۳۹۳	 دولت‌های اسماعیلی در هند
۴۰۳	 لشکرکشی‌های محمد غزنوی به شبه‌قاره
۴۰۶	 غزنویان و اسماعیلیان
۴۰۷	 یورش اول
۴۰۹	 یورش دوم
۴۱۱	 دلایل دشمنی سلطان محمود با اسماعیلیان
۴۱۱	 یکم. وابستگی به خلفای عباسی
۴۱۲	 دوم. عدم همکاری اسماعیلیان مولتان با سلطان محمود در فتوحات هند
۴۱۳	 پیامدهای ناگوار سقوط مولتان
۴۱۴	 الف. مرگ سفیر فاطمیان
۴۱۴	 ب. اعدام حسنک وزیر
۴۱۷	 چرایی حملات محمود به اسماعیلیان
۴۱۹	 نتیجه‌گیری
۴۲۰	 کتابنامه
۴۲۳	 قلم سوم: نفوذ اسماعیلیان در دولت سامانیان
۴۲۳	 چکیده
۴۲۴	 آغاز کلام
۴۲۴	 گذری بر تاریخچه اسماعیلیان و سامانیان
۴۲۴	 ۱. اسماعیلیان
۴۲۴	 الف. عصر پیدایش
۴۲۴	 ب. عهد امامان مستور
۴۲۴	 ج. دوره عهد قدیم
۴۲۵	 د. دوره دعوت جدید یا عصر ظهور و اقتدار نزاریان
۴۳۱	 ۲. سامانیان

۴۳۲	الف. آغاز قدرت یابی.....
۴۳۲	ب. درخشش دوباره.....
۴۳۳	ج. شکل گیری سلسله سامانیان.....
۴۳۵	د. فرجام ناگوار.....
۴۳۵	مذاهب خراسان و ماوراءالنهر در عصر سامانیان.....
۴۳۵	الف. مذاهب غیر اسلامی.....
۴۳۵	ب. مذاهب اسلامی.....
۴۳۷	پیشینه حضور شیعیان در خراسان و ورارود.....
۴۴۰	دلایل افزایش شیعیان در خراسان.....
۴۴۲	آثار و شواهد حضور شیعیان در ماوراءالنهر.....
۴۴۵	عوامل ورود شیعیان به ماوراءالنهر.....
۴۵۲	اسماعیلیان در دربار سامانیان.....
۴۵۲	یکم. داعیه نخستین اسماعیلی.....
۴۵۵	دوم. اسماعیلیان در عهد امیر نصر سامانی.....
۴۵۷	سوم. مخالفان اسماعیلیان.....
۴۵۸	چهارم. اسماعیلیان در عهد امیر روح سامانی.....
۴۵۹	الف. اعطای وزارت به عثمان حسن.....
۴۵۹	ب. سرکوب و کشتار باطنیان.....
۴۶۱	پنجم. اسماعیلیان در دولت منصور بن محمد.....
۴۶۴	ششم. عوامل بقا و استمرار اسماعیلیان.....
۴۶۴	۱. گذشته تاریخی.....
۴۶۴	۲. حضور داعیان مطرح اسماعیلی در سالهای بعد از کشتار امیر سامانی.....
۴۶۶	هفتم. دورنمای حضور اسماعیلیان بعد از سامانیان.....
۴۶۸	فرجام کلام.....
۴۶۹	کتابنامه.....

پیشگفتار

به نام خداوند جان و خرد
هر دم از این باغ بری می‌رسد...

پس از دهه‌های سی، سخت و سوزنده! خوشبختانه نور امید، به ظلمت کده‌ای ویران ما تابیدن گرفته است. باریابی و باروری اندیشه‌های دانش‌اندوزی، فرهنگ‌پروری، تمدن‌پذیری و انسان‌ساز؛ به جای نااندیشه‌های سرانگیز تعصب، ناآگاهی، خودخواهی و تمامیت‌طلبی؛ نویدبخش فردای بهتر برای فرزندان آینده‌ساز این مرز و بوم است. در این مجال، بسی خوشحال و سعادتمندیم که جشن و جهانیان به ویژه دنیای اسلام، این دگردیسی سازنده ما را، باور نموده و همگان تلاش دارند تا به گونه‌ای در این مرحله سخت گذر از پوسته اندازی - در عبور از گذشته تاریک به آینده روشن - یار و یاورمان باشند!

اکنون جای بسی افتخار است که یگانه نهاد بین‌المللی اسلامی (سازمان کنفرانس اسلامی)، شهر تاریخی غزنی را براساس گذشته‌ی درخشان و پرآوازه سال ۲۰۱۳ میلادی، به عنوان «پایتخت فرهنگی جهان اسلام» انتخاب نموده است. محافل و سیمیناری عظیمی که به سادگی نصیب هر شهر و دیاری نمی‌شود! بدین مناسبت فرخنده، برگزار می‌نمود که همین فراز از تاریخ دیار فرهنگ‌پرور غزنه (عصر شکوه غزنه)، مورد نقل، ویرایش و بررسی جمعی از پژوهشگران عرصه‌ای تاریخ قرار گیرد.

بنابراین، مسئولیت این کار سخت و سنگین، به دوش آقایان دکتر سیدعلی نقی میرحسینی، دکتر عبدالحکیم محمدی (کاظمی) و دکتر مصطفی خرّمی، گذاشته شد، تا هر یک بخشی از «تاریخ معاصر سلسله غزنویان» را، به بررسی و کنکاش گرفته و در اختیار هموطنان فرهنگ‌دوست قرار دهند. سرانجام تلاش مداوم و خستگی‌ناپذیر این جمع، به ثمر نشست و این مجموعه مفید و ارزشمند در سه بخش پدید آمد:

بخش یکم: سه نگارش در تاریخ غزنویان

این بخش، مرکب از سه نگاشته: تاریخچه غزنه، غزنویان، بازخوانی پرونده یورش‌های

سنگین و پیاپی غزنویان به شبه‌قاره هند و نیز بازتاب مهمترین رخدادهای عصر غزنوی در تاریخ بی‌بیهی، است که توسط دکتر خرمی نگارش یافته است:

نگارش یکم: این نوشتار با عنوان «غزنه و غزنویان در گذر تاریخ»؛ تاریخ غزنین باستان، ریشه‌های تاریخی سلسله غزنوی، دوران اوج‌گیری قدرت غزنویان، عصر پرشکوه غزنوی، فراز و فرودهای نظام غزنوی، فرار و ورودهای پیاپی حاکمان غزنه به هند و بازگشت به غزنی، عوامل ضعف زوال، علل سقوط و... به تحلیل و کنکاش گرفته شده است.

نگارش دوم: در نگاشته‌ی دوم «فتوحات غزنویان در هند؛ عوامل، انگیزه‌ها و پیامدها» همین فراز از تاریخ دودمان غزنوی، به بازخوانی گرفته شده است. به زعم نویسنده همین بخش پیاپی، سنگین و مداوم غزنویان، با شعارهای زمین‌گستری اسلامی (فتح و جهاد) بود، که پشت‌پشت، قدرت و ثروت دودمان غزنوی، درخشیدن گرفت! و یکی از مهمترین مؤلفه‌های مشروع حاکمیت این غلام‌زادگان ترک‌تبار (غزنویان)، نیز از همین راستا، رقم خورد.

نگارش سوم: سومین گفتار به «بازتاب اوضاع اجتماعی عصر غزنوی از تاریخ بی‌بیهی» اختصاص یافته است. سازند تلاش فراوان، به خرج داده تا بازتاب‌های اوضاع اجتماعی عصر غزنوی، در تاریخ بی‌بیهی را، رصد و بازآفت نماید. آنگاه با دید موشکافانه از همان بازتاب‌های ناقص، دورنمای نسبتاً کاملی از رخدادهای اجتماعی عصر غزنوی را، به نمایش بگذارد.

بخش دوم: سه نوشتار در تاریخ غزنین

این بخش به تاریخ «دودمان غوری» یکی از سلسله‌های مهم و معاصر غزنویان، اختصاص یافته، که توسط آقای دکتر محمدی قلمی گردیده است. به باور نویسنده، میان تاریخ دو سلسله «غزنویان» و «غوریان» پیوندهای ناگسستنی و عمیق وجود دارد. به گونه‌ای که بازخوانی تاریخ یک سلسله بدون خوانش تاریخ آن دیگری، ابتر و ناقص خواهد بود.

نوشتار یکم: مسأله «ورود اسلام به غور»، نخستین بحث چالاکانه و انگیز در تاریخ غوریان است که نویسنده تلاش نموده، با استفاده از مستندات متقن مطرح در منابع حقایق غبارگرفته تاریخی را آشکار کند. زیرا، برخی از تاریخ‌نگاران درباره غزنوی (عتبی)، اسلام‌دین غور را پس از حمله محمود می‌دانند، در برابر گزارش‌های مستند دیگر، اسلام مردم غور و سلسله غوریان را، همزمان با دیگر نواحی خراسان کبیر، در سده نخست هجری، نقل کرده‌اند.

نوشتار دوم: «تاریخ سیاسی-اجتماعی غوریان» نوشتار بعدی این پژوهشگر است، که با همان رویکرد تحلیلی ادامه یافته و تلاش نموده تا با استفاده از منابع مختلف، تاریخ سیاسی-اجتماعی سلسله غوریان را به گونه‌ای بازسازی نماید.

نوشتار سوم: «تاریخ فتوحات غوریان در هند»، که در واقع می‌توان آن را نه فتح شبه‌قاره

هند، بلکه تاریخ انتقال دانش، نشر فرهنگ، و گسترش تمدن اسلامی-خراسانی، در قالب زبان غنی و شیرین فارسی از خراسان به هند، توسط سلسله غوریان و بازماندگان شان در هند (غلام شاهان و...) دانست.

بخش سوم: سه قلم با غزنویان و اسماعیلیان

بیان اوضاع سیاسی بلخ در عصر غزنویان و نیز بررسی نفوذ اسماعیلیان به دیارها و دیارها، سلسله نوشته‌های این بخش است، که توسط جناب دکتر میرحسینی نگارش یافته است: قلم یکم: «اوضاع سیاسی-نظامی بلخ در عصر غزنوی» نویسنده با استفاده از مستندات تاریخی ارزشمندی که در دسترس بوده که جایگاه بلخ در عصر غزنوی را، به تصویر کشیده و میزان اهمیت آن سامان نزد حاکمان غزنوی را مشخص کند. به گمان نویسنده، عنوان «پایتخت دوم» یا «پایتخت زمستانی» برای بلخ در برخی از منابع، می‌تواند دلیل‌های خوبی برای اثبات اهمیت بلخ، در عصر غزنوی و تا غزنویان، باشد.

قلم دوم: «اسماعیلیان از آغاز تا افول غزنویان» نویسنده فراهی دیگر از تاریخ غزنویان، در برخورد با اسماعیلیان در بلخ را، به نقد و بررسی گرفته است. بی‌گمان، سرکوب مکرر اسماعیلیان هند، در زمان محمود، به پهنه‌های قرمطی و ارتداد؛ رضایت خلافت عباسی و اکثریت مسلمانان را به دنبال داشته و همین مسئله یکی از پایه‌های شهرت و مشروعیت غزنویان قرار گرفته است.

قلم سوم: «نفوذ اسماعیلیان در دیار سامانی»؛ ناگفته پیداست که این نوشتار با تاریخ غزنویان، ارتباط مستقیم ندارد. اما، با توجه به اهمیت تاریخ اسماعیلیان در شرق اسلامی، بررسی و بیان میزان نفوذ این جماعت در درون نظام سیاسی و اجتماعی سامانی، می‌تواند ارزشمند و خواندنی باشد. به ویژه که ریشه‌های سلسله غزنویان نیز به این سامانی، بازمی‌گردد. در نهایت، نگارندگان امیدواراند، آن گونه که لازم است، اطلاعات ارزشمندی از تاریخ دو سلسله هم‌دوران (غزنویان و غوریان) را، به خوانندگان و علاقه‌مندان، هدیه نموده باشند.

با آرزوی فردا و فرداهای بهتر و سازنده‌تر برای همه‌ی هموطنان گرامی.

مصطفی خزمی داوود

۱۳۹۱/۱۰/۵

قم، ایران